

CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	9
Introducere: <i>Limbă, limbaj, comunicare</i>	13
1. CUVÂNTUL ROSTIT SAU COMUNICAREA PRIN VIU GRAI	27
1.1. Vocea și felul de a vorbi	28
1.2. Vocabularul și importanța lui	33
1.3. Vorbirea/Ascultarea	37
1.4. Calitățile exprimării prin viu grai	42
1.5. Expresivitatea rostirii	47
<i>Bibliografie selectivă</i>	50
2. SCRISUL ȘI PARALIMBAJUL SĂU	51
2.1. Învățarea scrierii	51
2.2. Ortografia și regulile ei	54
2.3. Scris/Cititul. Lectura elevilor	56
2.4. Calități ale exprimării scrise	59
2.5. Estetica textului scris	63
<i>Bibliografie selectivă</i>	69
3. TĂCEREA	71
3.1. Tăcerea profesorului	72
3.2. Tăcerile elevului	76
<i>Bibliografie selectivă</i>	80
4. FIZIONOMIA	81
4.1. Chipul și trăsăturile feței	82
4.2. Dinamica feței	84
4.2.1. Privirea	84
4.2.2. Zâmbetul	86

4.2.3. Râsul/Plânsul	87
4.3. Mimica expresivă	90
<i>Bibliografie selectivă</i>	94
5. LIMBAJUL CORPULUI	95
5.1. Statura și conformația	97
5.2. Motricitatea	98
5.2.1. Mișcările	99
5.2.2. Postura	102
5.2.3. Gesturile	104
5.3. Expresivitatea corporală	109
<i>Bibliografie selectivă</i>	111
6. VESTIMENTAȚIA	113
6.1. Felul de a se îmbrăca	114
6.2. Ținuta școlară	116
6.3. Moda	118
<i>Bibliografie selectivă</i>	120
7. TIMPUL ȘCOLAR	121
7.1. Anul calendaristic	125
7.2. Orarul școlar	127
7.2.1. Săptămâna orară	128
7.2.2. Orarul zilnic	129
7.2.3. Ora de curs	133
7.3. Vacanța	141
<i>Bibliografie selectivă</i>	146
8. SPAȚIUL ȘCOLII	147
8.1. Incinta școlii	151
8.2. Clasa de elevi	156
8.2.1. Catedra	158
8.2.2. Rândurile de bănci	161
8.2.3. Banca	162
8.3. Spațiul perișcolar	164
<i>Bibliografie selectivă</i>	166

9. CERCETAREA METODICO-ȘTIINȚIFICĂ A COMUNICĂRII VERBALE/NONVERBALE ÎN CONTEXT ȘCOLAR	167
9.1. Limbajul nonverbal – o provocare pentru cercetarea metodico-științifică?	168
9.2. Teme de studiu	169
9.3. Prezentarea în public	180
<i>Bibliografie selectivă</i>	188
ANEXA 1. Ghid de comunicare verbală/nonverbală a profesorului cu elevii săi	191
ANEXA 2. Termeni: definiții și interpretări	196
ANEXA 3. Maxime, reflecții, expresii latine	203
<i>Bibliografie generală</i>	207

Cuvânt înainte

Față de avalanșa de lucrări destinate comunicării de orice fel – cotidiană, profesională, organizațională, artistică, jurnalistică etc. – educația a reacționat corespunzător, incluzând în aria ei de interes această inepuizabilă sursă de îmbogățire și diversificare a mijloacelor de expresie în relația atât de fragilă dintre magiștrii-educatori și mai tinerii lor discipoli.

În mediul educațional, limbajul verbal – oral și scris – rămâne dominant, dar și cel nonverbal se conturează ca un susținător și un potențator al acestuia. Deși prezent, activ și plin de nuanțe, limbajul nonverbal se pierde totuși printre alte priorități ale profesioniștilor din sistem, mai grabnice și mai presante pentru viața școlii. A-i acorda un oarecare credit și a-i face loc în teoria și practica educațională nu poate fi decât în beneficiul actelor de instruire, îndrumare, consiliere, orientare, corectare ș.a., pe care le activează sistemul de educație.

Ce-i drept, limbajului nonverbal în comunicarea didactică nu îi sunt destinate volume cuprinzătoare, dar capitole distincte și referiri directe se întâlnesc tot mai adesea în lucrări de specialitate, în reviste de profil sau în elaborările metodico-științifice (licențe, disertații, teze de doctorat, lucrări de grad didactic, rapoarte de cercetare etc.) ale celor interesați în mod profesionist de fenomenul comunicării.

Comunicarea nonverbală ne însoțește peste tot.

Când privim, zâmbim, ascultăm, vorbim, gesticulăm, când stăm pe loc sau ne deplasăm, dacă muncim, ne distrăm sau facem sport, ori ne grăbim sau ne relaxăm, și în multe alte situații de acest fel, nu avem la îndemână o oglindă în care să ne recunoaștem așa cum ne văd și ne percep ceilalți. La fel, un profesor nu se privește pe sine atunci când se află în fața elevilor, când discută cu un partener de dialog sau dezbate o problemă într-un grup restrâns (în comisia

metodică, de exemplu) ori când expune un material în prezența unui auditoriu. Dar el poate să observe și să interpreteze mimica și gestică celor din fața lui, conduita lor expresivă, calitatea discursului asociat semnalelor nonverbale pe care aceștia le furnizează, atitudinea în contextul comunicării, intențiile și stările de moment ș.a.m.d.

Din acest motiv, orice sursă de informare pe această temă poate fi de folos oricărui profesionist educațional, pentru a se deschide, mai mult decât până acum, către fenomenul comunicării verbale/nonverbale și „tălmăcirea” lui în diversele împrejurări de viață școlară și nonșcolară (în public, în familie, în timpul liber ș.a.).

Așadar, cum s-a conturat această carte?

Una din sursele de care am beneficiat în calitate de cercetător educațional a fost prezența mea, ca observator, la diferite activități în spațiul școlar și extrașcolar în unități de învățământ preuniversitar. Am constatat, printre altele, că, dincolo de ceea ce se petrece „la vedere” în ritmul alert al unei lecții, o clasă/grupă de elevi poate fi „citită” ca o carte deschisă, cu personaje de tot felul și întâmplările lor obișnuite sau neprevăzute. Multe din datele consemnate în fișele de observație sunt presărate în paginile acestei cărți și vreau să cred că o bună parte dintre profesori le vor recunoaște și în clasele pe care ei le conduc.

Deosebit de incitante și pline de farmecul spontaneității și candoarea vârstei au fost convorbirile cu elevii de vârste mici sau deja adolescenți, care au spus ce-au avut de spus, s-au amuzat, au întrebat, s-au mirat, au povestit cum s-au priceput ei mai bine, dezvăluind, și pe această cale, un univers școlar ca făcând parte din viața lor.

Implicarea directă în activități metodico-științifice ale cadrelor didactice (proiecte, dezbateri, expuneri, sesiuni, studii ș.a.) mi-a prilejuit colectarea de date, păreri, controverse, atitudini, experiențe etc., pe care le-am interpretat în favoarea comunicării verbale/nonverbale în context școlar și le-am valorificat în paginile ce urmează.

Aflându-mă adesea în preajma copiilor și a adulților-îndrumători în școală și în afara ei (festivități, spectacole, competiții etc.), am practicat observația spontană, ocazională, surprinzând manifestări libere, dezinvolve, feluri de a vorbi și de a se purta, emoții și stări exprimate prin mimică și gest, mișcări lejere, relaționări de tot felul,

preferințe vestimentare și alte subtilități de comunicare verbală/nonverbală observabile la cei prezenți.

Propria experiență de cadru didactic mi-a ridicat multe întrebări și mi-a provocat neliniști și îndoieli înainte și după fiecare oră de curs. Oare ce gândeau cursanții – cadre didactice în etapa de formare inițială – despre felul meu de a le preda și de a-i stimula în actele lor de învățare la vârsta adultă?

Volumul de față se înscrie în suita de titluri pe care le-am publicat în anii anteriori, adăugând acestora parte din ceea ce ar putea să însemne diversitatea și ineditul comunicării nonverbale într-un spațiu animat de copii, expansivi și temerari prin natura copilăriei pe care o străbat în anii de școală alături de profesorii lor. Cartea se limitează la mediul școlii, dar tema rămâne deschisă celor interesați pentru abordări metodice și științifice în orice alt cadru în care adulții comunică în mod profesionist cu copii de diferite vârste și problemele lor, iar limbajul nonverbal funcționează în mod benefic pentru cei implicați.

De un real folos mi-au fost lucrările specialiștilor în domeniu, care au pus în circulație informații de nivel academic despre fenomenul comunicării – concepte, modele, teorii, experimente, practici etc. –, care pot și trebuie să intre în sistemul de cunoștințe al oricărui educator, dacă își propune o documentare mai extinsă.

Mi-a fost mereu aproape mentorul meu, prof. univ. dr. Golu Pantelimon, atât în mod direct ca îndrumător științific, dar și indirect, prin opera sa pe care am parcurs-o ca discipol motivat pentru învățare continuă și abilitare în aria de competență a psihologiei educaționale și psihologiei sociale.

Când te încumeți să scrii o carte ai, fără îndoială, nevoie de sprijinul celor din jur pentru a te menține „în formă”, stăpân pe sine și imun la sursele de disconfort care te-ar putea abate lesne din drum. Colegi de școală și de profesie, prieteni, rude și alte persoane invitate ocazional, nu au lipsit din micul meu univers. Ei știu cât au fost de importanți în acest răstimp și îi consider „părtași” la scrierile mele de până acum.

Nepoții mei, Vlad Iulius și Darie Nicholas, cele mai prețioase ființe, mă întreabă curioși ce carte mai pregătesc pentru tipar. Vlad

colaborează la designul cărții (coperta îi aparține), iar Darie se arată interesat de psihologie și științele comunicării.

Mă adresez din nou editurii mele preferate – Editura Universitară – pentru a include și acest titlu în lista celor mai recente apariții din catalogul său editorial.

Năzuiesc de pe-acum la o viitoare ediție, îmbogățită cu texte noi și, mai ales, cu ilustrații „grăitoare”, conform dictonului bine-cunoscut: „o imagine face cât o mie de cuvinte”.

Dr. Eugenia Enăchescu

București, 13 iunie 2017